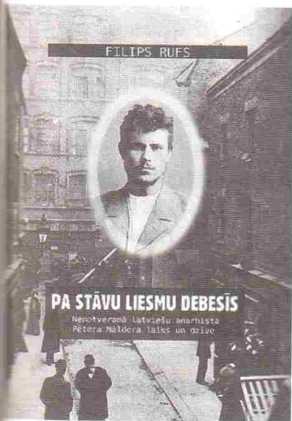

Viktors Dāboliņš

STĀSTS PAR LATVIEŠU ANARHISTU

Filips Rufs.
**Pa stāvu liesmu
 debesīs: Nenotveramā
 latviešu anarhista
 Pēterā Māldera laiks
 un dzīve.**

Tulk. Lauris Gundars.
Rīga: Dienas Grāmata,
2012.

Mēs varam atviegloti nopūsties. Kāda fanātiska un rūpīga pētnieka rokās cilpas un miklas, ko vēstures pētniekiem izliek pagātnes mantojums, ir atšķetinātas tik tālu, ka ir apstiprinājušās aizdomas par to, ka latvieši ir visur. Tā tas ir bijis jau pirms simt un vairāk gadiem, kad tūkstošiem izsalkušu politisko vajāšanu upuru iestaigāja svešas takas un apguva jaunas arodu prasmes. Anglijas pilsonis un anarhistu kustības pētnieks Filips Rufs savā jaunākajā darbā pievēršas vienam no nelokāmajiem sava aroda meistariem, piektā gada revolūcijas varonim, Anglijā bēdīgi slavenam anarhistam Pēterim Mālderim. Kā jau tas bieži vien mēdz notikt problemātisku jautājumu risināšanas gadījumos, virspusē uznirst vecie klupšanas akmeņi un uzskatu revīzijai nākas pakļaut populāros, bet iesīkstējušos priekšstatus.

Divi notikumi – mēģinājums aplaupīt Herisa juvelierveikalu Haundsdičā un Sidnijstrītas apšaušana Londonā (1910) – nostiprinājuši priekšstatu par Mālderis nenotveramību. Mālderim *alias* Pjatkovam, kas tika minēts kā bīstamākais notikumu vaininieks, abos gadījumos izdevās izvairīties no lodēm un izmeklētāju uzmanības. Visdrīzāk, pēc piedzīvotajām neveiksmēm Mālderis emigrēja tālu prom no notikumu epicentra, uz Austrāliju. Pie mīta jaunrades un tā dažādajām modifikācijām ir piestrādājuši paši šo lietu agrākie un vēlākie izmeklētāji, režisori un rakstnieki. Tiesa, mistifikatoru ampluā reiz ir nonācis arī Rufs – 1988. gadā viņš izplatīja pārsteidzīgu paziņojumu, ka Mālderis esot gleznotājs Ģederts Eliass. Vēl pēc neilga laika Rufam izdevās Latvijas arhīvos un caur personīgiem kontaktiem uziet pietiekamu dokumentālo avotu klāstu, lai apgalvotu, ka meklētais anarhists ir 1883. gada 19. jūlijā Lutriņu pagasta Svitēs dzimušais Jānis Žāklis. Kā atzīst pats darba autors, pie Mālderis nenotveramā anarhista slavas noturīguma ārvalstīs vainojami arī paši pētnieki, kas nebija iedomājušies par viņu interesēties Latvijā.

Rufa vēsturiskais pētījums ir uzrakstīts vislabākajās akadēmiskās rakstības tradīcijās. Tajā ir loģisks nodaļu izkārtojums, avotu un literatūras analīze, prologs un pielikumi. Iepazīstoties ar atsauču un fotoattēlu pielikuma daļu, gribas dalīties ar vēsturnieku aprindās noklausītu viedokli, ka atsauces ir pati svarīgākā un mīlākā lasāmviela grāmatā. Apvienojumā ar personāžu dēkainajiem raksturiem un grēka darbiem, organiski pieņemama liekas detektīvžanram radniecīgā spraigā un blīvā notikumu izklāsta forma.

Diezgan veiksmīgi ticis galā ar Latvijas vēsturiskā fona aprakstu Mālderis dzīves pirmajos gados, autors, ātri un veikli žonglējot ar zināmā-mīklainā-iztrūkstošā fakta attiecībām, veido kontrastaino un joprojām noslēpumā tīto Mālderis dzīves likni. Mālderis apguvis revolucionāra dzīves skolas pamatus, vispirms vērojot apkārtējās lauku dzīves ne taisnību, vietējo baronu patvaļu un zemnieku beztiesiskumu. Revolucionāra uzskatu koncentrātu, kā savulaik savā esejā „Dumpīgais cilvēks” rakstīja Albērs Kamī, izsaka „vienlaikus par neciešamu atzītas ielaušanās kategorisks noraidījums un neskaidra pārliecība par kādām savām tiesībām, pareizāk sakot, dumpinieka izjūta, ka viņam ir „pilnīgas tiesības uz...””¹ Tālākajā Mālderis personības izklāstā vērojama gandrīz identiska arhetipiskā dumpinieka domu un rīcības hronoloģija.

Revolucionāra krusta ceļa sākumā bija pirmās nevainīgās proklamācijas, kam sekoja bruņotās akcijas pilsētās un uz laukiem. Augstākais viņa darbības punkts Latvijā bija 1905. gada revolūcija un veiksmīgās cīņas pret melno sotņu Rīgas ebreju un latviešu strādnieku kvartālos. Orlova soda ekspedīcijas tirānija Latvijas laukos un neveiksmīgā paš aizsardzība veicināja šķelšanos Latvijas Sociāldemokrātijas (LSD) rindās, un, kaut arī Mālderis un pārējie šķeltnieki nekad nepieslējās Ļeņina boļševismam, viņam un viņa draugiem tālākās gaitās izšķirīgs bija boļševiku sludinātais vispasaules revolūcijas ceļš. Bruņoti ar sīkstību par revolūcijas uzvaru Latvijā, Mālderis un viņa grupa „Pats – vārds un darbs” aplaupīja Krievijas valsts bankas Helsinku nodaļu, par iegūto naudu tika iegādāti ieroči un drukāti laikraksti, ko nelegāli sūtīt uz Baltiju. Šādu revolūcijas eksporta ceļu izvēlējās lielākā daļa vecajā un jaunajā pasaulē noklīdušo latviešu anarhistu. Turpmāko piecu gadu laikā plašākas sabiedrības uzmanības lokā nonāca vairāki skaļi un ārkārtīgi asiņaini latviešu anarhistu laušanās gājieni, kas nenesa gaidītos rezultātus. Tāpēc caur vietējo latviešu komūnas centru Londonā tika organizēta jau minētā Haundsdičas ekspropriācija, kurā krita viens no anarhistiem – Hartmanis. Slēp-

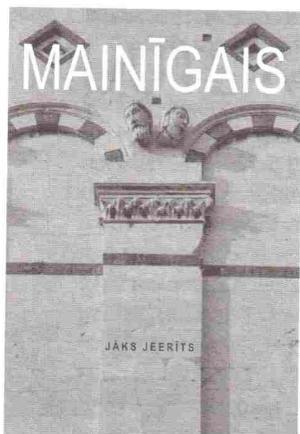
¹ Kamī, Albērs. *Dumpīgais cilvēks*. Rīga, 2003, 23. lpp.

joties no policijas kādā Sidnijstrītas namā, apšaudē krita Fricis Svārs un Sokolovs. Skaļajai nama apšaudei, kurā traģikomisku lomu nospēlēja tā laika iekšlietu ministrs Vinstons Čērčils, sekoja vēl neefektīvāks epilogs – tiesas process, kurā nebija gandrīz neviena notiesātā un kas „vēlāk radīja līdz tam nedzirdēta apjoma likumpārkāpumus – Jēkabs Peterss pēc vairākiem gadiem kļuva par vienu no galvenajiem sarkanā terora rīkotājiem Krievijā, jaunajā Padomju Savienībā” (202. lpp.). Neefektīvie notikumi sekmēja starptautiskās latviešu anarhistu kustības sagrāvi. Atlikušie aktīvistu un anarhisti, īpaši Jēkabs Peterss un Kristaps Salņiņš, izvērta galvu reibinošas karjeras Krievijā, kur

Leņins labprāt ap sevi pulcēja senos cīņu biedrus latviešus.

Pēteris Mālderis spēja izvairīties no viņam līdzīgo bēdīgā likteņa Staļina gaļasmašīnā, pateicoties viņa konsekvantajai anarhista nostājamai un bezpartejiskumam. Lai cik paradoksāli tas liktos, tieši šādu bezbailīgo vīru uzskatos „mazai nācijai šķiru cīņa un nacionālās atbrīvošanās kustība ir nedalāms process” (224.–225. lpp.). Miera oāze kādā Austrālijas tuksneša nostūrī, kur Mālderis, iespējams, patvērās, diezin vai viņam spēja sniegt to brīvības sajūtu, pēc kuras viņš alka, kad uzzināja par neatkarīgās Latvijas valsts nodibināšanos. Par šā brīnišķīgā stāsta turpinājumu var parūpēties jebkurš no mums. ■

Inga Žolude CEĻŠ: JJ. EE. LV

Jāks Jeerīts.
Mainīgais.
Tulk. Guntars Godiņš.
Rīga: Mansards, 2012.

Igauņu rakstnieka Jāka Jeerīta grāmata „Mainīgais” ir īsts arheoloģiskais izrakums un antropoloģiskais atradums, kuru lasot, nākas uzdot sev jautājumu – vai tas ir romāns? Vai autobiogrāfiska proza? Vai žanriskais izplūdums? Vai cilvēkam ir žanrs? Šā teksta grūti nosakāmo žanrisko piederību apspēlējis jau pats autors: „Dzejnieka proza, viņi tagad saka. VIŅI! Prozaīķa dzeja. Es nezinu, kas ir viņi. Man ir tikai Teksts.” (29. lpp.) Vairāk tad šī ir dienasgrāmata? Arī uz to autors atbild: „Šī nav dienasgrāmata. Rakstu sev vēstules un pats sev atbildu.” (75. lpp.)

Dzejas pētnieks R. Filips jau pirms laba laika konstatējis, ka „mēs dzīvojam Autobiogrāfijas Zelta laikmetā. Mēs vairs neticam universālām patiesībām par cilvēka dabu, bet tikai subjektīvām.”¹ Visi grib rakstīt, visi raksta dzīvesstāstus, autobiogrāfijas, grēksūdzes. Jau antīkajā kultūrā, pirmskristietiskajā periodā „cilvēks” (skolotājs, filozofs, māceklis) saprata, ka ir „jārūpējas” par sevi, t.i., jāreflektē par sevi. Tā iedibinājās meditācija

par sevi, par savām domām un darbiem, kas tika pierakstīta traktātu, vēstuļu, runu formā, vēlāk arī dienasgrāmatās. Jeerīts apzinās šo žanru – „Es arī esmu zinātnieks. Es ilgi esmu pētījis savas lietas. Es nešaubīgi esmu es-zinātnieks” (18. lpp.), kas dzīvo „dzīvesstāsta republikā” (120. lpp.).

Līdztekus eksistēja arī otra prakse – *hupomnēmata* jeb citātu apkopojums, kuru papildināja tā īpašnieka pārdomas par citātos iztīrītajām idejām. *Hupomnēmata*s nebija paredzētas tikai personīgai lietošanai, tās tika laistas no rokas rokā, lai notiktu domu apmaiņa. Jeerīta „Mainīgais” ir šāda *hupomnēmata*, jo gandrīz katra diena nes savu citātu, un to autori ir gan igauņu rakstnieki, gan pasaules literatūras pilāri, gan budistu mūki. Bet bieži pieminētais somu dzejnieks Pentti Sārikoski ir kā Betlēmes zvaigzne, kas vada Jeerītu viņa *camino* meklējumos. Šie citāti aizstāj autora paša teikto, ietverot plašu cilvēcisko interešu spektru dzīvē un tekstā, taču vienlaikus atklāj ko vairāk par pašu Jeerītu – viņa intereses literatūrā, viņa grāmatu lasīšanas paradumus (bieži vien vienlaikus aizlasītās desmit grāmatās). Jo „taču vissvarīgākais ceļš iet caur vārdiem” (25. lpp.).

„Mainīgajā” it kā apvienojas divu veidu vārdi: vieni ir literāru tekstu vārdi, otri – vārdi kā ikdienas mediji („Vai cilvēks ar savu eksistenci vairāk atgādina radiouztvērēju vai radioraidītāju?”, 369. lpp.), kas pārraida cilvēcisku esamību, garīgu meditāciju apvienojumā ar diplomāta darba kritiku, diplomātisku Latvijas politikas, vides un tautas kritiku – no putna lidojuma. (Vai no vārda lidojuma?) Bet cauri visam spīd pietāte pret vārdu kā jēgas nesēju. Viss ir teksts. Katrs mēs esam atvērta grāmata: „Es esmu vienkāršs teikums. [...] Cilvēks ir teikums. Māja droši vien nav teikums. Vai kamīns ir teikums?” (77. lpp.)

„Mainīgais” ir neviendabīga grāmata. Sākumā tā ir kāda romantiķa apnicīga bukolika vai pastorālēšana (šķiet, ka cilvēks savas jūtas izsaka dzejā), tad „Mainīgais” absolūti paņem savā varā, un es lasu *sevi*. Pētniece Hloja Teilore skaidro, ka lasītāju apjomīgā autobiogrāfiskās literatūras patē-

¹ Phillips R. Introduction. In: *The Confessional Poets*. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press, 1973. P. xi.